

SFINȚII DOCTORI FĂRĂ DE ARGINȚI COSMA ȘI DAMIAN

ieromonah Petru Pruteanu

© www.teologie.net

Calendarul Bisericii Ortodoxe menționează trei pomeniri diferite ale Sfinților [doctori] fără de arginți Cosma și Damian (οι ἅγιοι ἀνάργυροι Κοσμάς καὶ Δαμιανός): 17 octombrie – „cei din Arabia”, 1 noiembrie – „cei din Asia” și 1 iulie – „cei din Roma”. Încă de prin sec. VI s-a generalizat tradiția că ar fi vorba de trei perechi diferite de frați medici, care au trăit în locuri și timpuri diferite, dar care, în mod surprinzător, aveau aceleași nume, menționate de fiecare dată în aceeași ordine: Cosma și Damian.

Prima lucrare științifică cu privire la biografiile Sfinților Cosma și Damian a fost realizată încă în sec. XVII, fiind editată la Viena în 1660¹ de un grup de patru cercetători. Alte lucrări mai noi consacrate acestui subiect aparțin lui J. Stilting², L. Deubner³, A. Wittmann⁴, M. Esbroeck⁵, C. Mango⁶, G. Luongo⁷ (1997) și alții.

În mod deosebit menționez articolul „Cosma și Damian” din Enciclopedia Ortodoxă Rusă⁸, semnat de șapte cercetători, care dedică acestui subiect peste 24 de pagini cu scris mărunt în trei coloane și în care sunt citate peste 30 de lucrări principale și alte zeci de lucrări secundare. În cele ce urmează voi încerca să fac o sinteză a principalelor idei din acest articol enciclopedic, la care voi adăuga și propriile cercetări în domeniu.

Despre viața și martiriul Sf. Cosma și Damian nu există nici o mărturie originală directă, iar biografiile care încep să apară în sec. V sunt în mare parte confuze și contradictorii. Singurul element comun al acestor biografii este faptul că, Cosma și

¹ Cartea se intitulează: „*Syntagmatis historici seu veterum Graeciae monimentorum, de tribus sanctorum anargyrorum Cosmae et Damiani nomine paribus*” – și este disponibilă gratuit pe internet.

² *Acta SS*, Sept. 1760, pp. 428-462.

³ *Kosmas und Damian: Texte und Einleitung*, Leipzig-Berlin 1907; *Cosmae et Damiani sanctorum medicorum vita et miracula*, Berlin 1935.

⁴ *Kosmas und Damian: Kulturausbreitung und Volksdevotion*, Berlin 1967.

⁵ *La diffusion orientale de la légende des saints Cosme et Damien // Hagiographie, cultures et sociétés*, Paris 1981, pp. 61-77.

⁶ *On the Cult of St. Cosmas and Damian at Constantinople // Θυμίαμα στη μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα*, Athena 1994, pp. 189-192.

⁷ *Il dossier agiografico dei santi Cosma e Damiano // S. Eufemia d'Aspromonte: Atti del Convegno*. Soveria Mannelli, 1997, pp. 33-89.

⁸ *Косма и Дамиан*, vol. 38, Moscova 2015, pp. 226-250.

Damian erau frați și că ei vindecau oamenii fără să ceară plată, de unde le și vine numele de „anargyroi”.

Pomenirea acestor Sfinți nu este menționată în cel mai vechi Martirologiu sirian de la Edessa (anul 411), iar prima aluzie o găsim abia în a doua scrisoare a lui Teodoret al Cirului (anul 434), în care acesta scrie că adversarii lui ar fi vrut să incendieze biserica Sf. Cosma și Damian din Cir. Deja în anul 457 cronicile vorbesc despre construcția unei biserici în Edessa, iar Chiril de Schytopolis, biograful Sfântului Sava cel Sfințit, spune că marele monah a prefăcut casa sa din Capadocia într-o biserică închinată Sf. Cosma și Damian.

Toate aceste prime mărturii sunt legate de Asia, de aceea, majoritatea cercetătorilor consideră că tradiția „asiatică / siriacă” este cea mai veche, ea fiind redată în peste 70 de manuscrise aghiografice, după care ar fi apărut și tradiția „romană” și „arabă / ciliciană”, redată în foarte puține manuscrise. Să vedem pe scurt ce spune fiecare din aceste tradiții.

Sf. Cosma și Damian din Asia – 1 noiembrie:

Frații Cosma și Damian s-au născut din tată păgân și din mamă creștină pe nume Teodota. Aceștia au primit de la Dumnezeu darul vindecării și, după cuvântul Domnului (cf. Matei 10:8), niciodată nu luau plată, făcând și un jurământ comun în acest sens. Odată, frații s-au certat între ei, pentru că Damian a acceptat să primească trei ouă, în numele Sfintei Treimi, de la o femeie cu numele Paladia, pe care o vindecase. Cosma s-a supărat și a poruncit să nu fie îngropat lângă fratele său, care a încălcat făgăduința. Damian a murit primul, iar când a murit și Cosma, oamenii nu știau cum să-i îngroape. Atunci s-a apropiat o cămilă vindecată de Damian și aceasta a grăit cu glas omenesc să-l îngroape pe Cosma alături de fratele său, pentru că acela nu pentru câștig a primit darul de la Paladia, ci „în numele Domnului”. Astfel, trupurile Sfinților au fost îngropate în localitatea Thereman, care este lângă orașul Cir, în Siria. După moartea lor, s-au făcut multe minuni la mormântul Sfinților, dintre care tradiția menționează vindecarea unui bărbat care a înghițit un șarpe și salvarea soției lui Malh.

Observăm deci că „tradiția asiatică” vorbește cel mai detaliat despre îndeletnicirea medicală a celor doi frați doctori și despre angajamentul lor de a vindeca fără bani. Săvâșind minuni și după moarte, aceștia sunt considerați Sfinți, deși nu au avut o moarte martirică.

Sfinții Cosma și Damian din Roma – 1 iulie:

Partea de început a acestei tradiții, este foarte asemănătoare cu cea „din Asia”. Frații Cosma și Damian erau medici ambulanți care vindecau oamenii și animalele, fără să ia vreo plată. Păgânii i-au pârât pe acești frați împăratului Carin (numele complet: Marcus Aurelius Carinus Augustus, 283-285), care i-a arestat, învinuindu-i de vrăjitorie. Împăratul le-a cerut fraților Cosma și Damian să jertfească idolilor, dar aceștia au refuzat, amenințându-l pe Carin cu pedeapsa divină. Chiar atunci i s-a sucit gâtul împăratului, iar Sfinții doctori l-au vindecat. În consecință, împăratul i-a eliberat și le-a dat dreptul să practice medicina mai departe. Întorcându-se spre casă, frații au fost momiți de fostul lor învățător, care îi invidia pentru succesele lor. Acesta i-a condus spre un loc pustiu, unde i-a ucis cu pietre, îngropând în ascuns trupurile lor. Conform acestei tradiții, Cosma și Damian sunt mucenici, care au pătimit pe la anul 284-285.

Cercetătorii sunt de părerea că această tradiție a apărut în Siria, în sec. IV-V, dezvoltându-se apoi la Constantinopol. Textele nu menționează nici Roma, nici o altă localitate care ar indica locul de origine sau de martirizare a celor doi Sfinți. Din contra, se spune că trupurile au fost îngropate într-un loc necunoscut. Conform istoricului siriac Ioan Malala (sec. VI), vindecarea împăratului Carin s-ar fi făcut chiar în Asia, pe când acesta se întorcea din campania militară pe care o avusese în Persia. Mai mult decât atât, unele versiuni mai târzii spun că împăratul ar fi fost convertit la creștinism de Sfinții doctori, apoi acesta ar fi fost botezat la Roma de papa Felix I. Mitul însă, a pierdut din vedere faptul că papa Felix I a murit în anul 274, iar în timpul împărăției lui Carin au fost papi Eutichie (275-283) și Caius (283-296). Deci, Felix I nu are nici o legătură cu Sfinții Cosma și Damian, fiind mai degrabă o confuzie cu papa Felix al IV (526-530), care în sec. VI construiește prima biserică în cinstea Sfinților Cosma și Damian la Roma.

Sfinții Cosma și Damian din Arabia – 17 octombrie:

Această tradiție este cunoscută în două versiuni principale. Conform primei versiuni, Cosma, Damian și alți trei frați ai lor: Antim, Leontie și Euprepie, proveneau din Bet-Arabaye⁹, unde predicau Evanghelia. Primii doi, Cosma și Damian, erau doctori, dar despre vindecările săvârșite de ei nu se menționează nimic. În timpul

⁹ Este important de precizat că Bet-Arabaye nu este Arabia de astăzi, ci este vorba de provincia care se afla la granița dintre Siria romană și Arabia persană, având capitala la Nissibi. De aceea, unele Sinaxare îi numește pe acești Sfinți ca fiind din Cilicia, pentru a nu perpetua confuzia (deja generalizată) că ar fi vorba de Arabia, care este mult mai la Sud.

împărăției lui Dioclițian, aceștia au fost aduși la Aegeae (Aίγαί) în Cilicia Siriei, unde au fost chinuiți de proconsulul Lisie, care i-a aruncat în foc și în apă, dar aceștia ieșind nevătămați, persecutorul a poruncit să li se taie capetele. Moartea lor ar fi avut loc la 25 noiembrie anul 303 sau 304. A doua versiune (sec. V-VI) reprezintă o formă extinsă a celei dintâi și plasează martiriul celor cinci frați la 17 octombrie.

Observăm deci că tradiția arabă pune accentul doar pe propovăduirea Evangheliei și moartea martirică a lui Cosma și Damian, care ar fi pățimit împreună cu alți trei frați ai lor. După unele versiuni ale acestei tradiții, se consideră că primul loc de îngropare ar fi chiar localitatea Aegeae, unde aceștia ar fi fost martirizați la începutul împărăției lui Dioclițian, prin 287, și abia apoi moaștele lor au fost mutate în Cir.

Observații

Cel mai mare paradox al acestor tradiții aghiografice este faptul că variantele „asiatică” și „arabă” nu erau deloc cunoscute în spațiul Sirian, iar variantă „romană” nu era cunoscută la Roma. Toate s-au întâlnit la Constantinopol în sec. V-VI, de unde s-au generalizat în toată lumea creștină ca tradiții distincte, fiecare din tradiții preluând elemente din celelalte.¹⁰ Formatul celor trei tradiții aghiografice distincte a fost consfințit de Sinaxarul lui Simeon Metafrasul (sec. X), apoi și de cel al lui Dimitrie al Rostovului (sec. XVII). Autoritatea celor două Sinaxare în rândul credincioșilor a blocat pe termen lung posibilitatea de a pune ceva la îndoială sau de a emite noi ipoteze referitoare la cultul Sfinților Cosma și Damian.

Cercetând toate tradițiile și variantele aghiografice, cercetătorii ajung la concluzia că, de fapt, a existat o singură pereche de frați cu numele Cosma și Damian, al căror cult s-a răspândit în diferite regiuni, fiecare având propria variantă aghiografică. Aceste variante sunt atât de diferite, iar datele de prăznuire atât de îndepărtate una de alta, încât s-a creat impresia că ar fi vorba de trei perechi diferite de frați, care au în comun doar numele și îndeletnicirea, iar toate celelalte date biografice i-ar deosebi. Istoricul M. Esbroeck propune o reconstrucție aghiografică comună, de la care s-ar fi dezvoltat cele trei tradiții locale, fiecare cu neajunsurile sau exagerările lor.

¹⁰ Trebuie să avem în vedere și principiul general al istoriilor aghiografice: biografiile care conțin detalii amănunțite și redau „predicile” sfinților în fața persecutorilor sunt mai noi, decât biografiile scurte și concise. Deci, cu cât biografia este mai detaliată, cu atât este mai târzie, iar cele descrise în ea nu sunt fapte reale, ci proiecții ale autorului, care nu urmărește neapărat să redea viața unui sfânt, ci mai degrabă să expună o învățătură pentru cititorul din timpul lui.

Conform acesteia, „doctorii fără de arginți” ar proveni din provincia Bet-Arabaye, de la granița de Est a Imperiului Roman. Frații Cosma și Damian vindecau gratis oameni și animale, propovăduind în același timp credința creștină. Un medic-concurent, care putea fi chiar învățătorul lor, i-a pârât la guvernatorul împăratului Carin în Siria, dar acesta ascultând predica lor și văzându-le minunile, s-a convertit la creștinism. Mai mult decât atât, guvernatorul le-ar fi permis să pună icoana Mântuitorului în spitalul din Thereman, lângă orașul Cir, unde aceștia practicau medicina și unde încă mult timp a existat un spital „în cinstea chipului Fiului lui Dumnezeu”. Frații ar fi murit în timpul lui Dioclețian (284/285), înainte de începutul prigoanei, deci nu mucenicește. Când însă s-a început prigoana, proconsulul Lisie ar fi arestat la Aegeae pe ceilalți trei frați Antim, Leontie și Euprepie, care au fost martirizați. După anul 313 moaștele celor trei frați martiri ar fi fost mutate în Thereman, lângă cele ale lui Cosma și Damian, de unde tradiția populară că și primii ar fi fost mucenici.

Această reconstrucție aghiografică pare destul de plauzibilă, dar neexistând o istorie scrisă imediat după moartea Sfinților (poate chiar din cauza originii lor extra-imperiale), cultul lor s-a fi răspândit în Răsărit și Apus în variante aghiografice diferite, fiecare subliniind ceea ce i s-a părut mai important. În scurt timp, în sec. V-VI, fiecare tradiție locală a fost transformată într-o istorie aparte, care seamănă mai mult sau mai puțin cu prototipul.

Cinstirea Sfinților și datele de prăznuire

În Biserica Romană, până astăzi circulă o variantă aghiografică hibridă, care combină tradiția asiatică cu cea arabă (fără nici o referință la împăratul Carin sau la orașul Roma)¹¹, iar pomenirea celor doi martiri se face pe 27 septembrie (după Conciliul II Vatican – pe 26 septembrie). Probabil pe 27 septembrie, în timpul pontificatului lui Felix al IV (sec. VI), a fost inaugurată prima biserică din Roma, în Forumul lui Vespasian, închinată acestor Sfinți, după aceea construindu-se cel puțin alte patru biserici, fiecare fiind însoțită de spital sau de așezământ social. Cultul acestor Sfinți s-a dezvoltat foarte repede în tot Apusul (doar în Italia fiind peste 90 de biserici), iar la mijlocirile („intercessionones”) din Missa Romană, din tot Răsăritul

¹¹ Probabil, apusenii nu puteau accepta varianta aghiografică ce pretindea a fi „din Roma”, pentru că ei știau prea bine că cele descrise în ea nu au nimic comun cu Roma și nici istoria vindecării împăratului Carin nu părea veridică. De aceea au ales varianta cea mai plauzibilă, cea siriacă, care la rândul ei nu putea fi acceptată pe deplin în Siria din cauza unor imprecizii istorice, onomastice și toponimice.

erau pomeniți doar Sfinții Cosma și Damian. În ritul ambrozian aceștia erau cinstiți la 22 octombrie.

În Constantinopol, prima biserică închinată Sfinților Cosma și Damian („Kosmidion”) a fost construită pe la anul 430 de către Paulin, prietenul împăratului Theodosie al II-lea, iar în sec. VI aceasta a fost restaurată de împăratul Justinian, care se credea vindecat de Sfinții doctori și care a adus acolo moaștele (probabil doar capurile) celor doi martiri¹². Se știe că această biserică sărbătorea la 1 iulie. O altă biserică, construită la câțiva ani mai târziu de patriarhul Proclu (434-447), sărbătorea la 17 octombrie, iar pe la anul 570 împăratul Justin al II a construit în capitală încă o biserică în cinstea Sfinților Cosma și Damian, care sărbătorea la 1 noiembrie.

De fapt, ce sărbătoreau fiecare din cele trei biserici? Putem spune că ele serbau pomenirile a trei perechi diferite de sfinți, așa cum se crede astăzi? Se pare că nu, căci vechea tradiție liturgică avea ca sărbătoare anuală a bisericii („hramul”¹³), nu ziua de pomenire a Sfântului ocrotitor (pentru că, de cele mai multe ori, data martiriului nu era cunoscută), ci ziua inaugurării bisericii respective¹⁴, care mai târziu, mai ales în afara capitalei, era percepută ca zi de pomenire a Sfântului. Prin urmare, cele trei date din calendarul Răsăritean (1 iulie, 17 octombrie și 1 noiembrie) sunt, cel mai probabil, zilele de inaugurare ale celor trei biserici din Constantinopol și nu zilele de pomenire a trei perechi de frați doctori.

Când ctitorii construiau mai multe biserici închinare aceluiași Sfânt și fiecare biserică avea propria zi de prăznuire, acele „hramuri” anuale nu voiau să arate că ar fi mai mulți Sfinți cu același nume, ci că există mai multe biserici închinare aceluiași Sfânt, dar care au fost inaugurate în zile diferite. Astfel, un sfânt putea să fie prăznuit

¹² Împăratul Iustinian a restaurat orașul Cir din Siria, în schimb a luat de acolo moaștele Sfinților doctori și le-a adus la Constantinopol, unde imediat a devenit loc de pelerinaj.

¹³ Chiar și acest cuvânt slavon, care înseamnă „biserică” în sens de clădire, face trimitere la inaugurarea unei biserici și nu la pomenirea Sfântului protector.

¹⁴ Să nu uităm de fastul deosebit legat de inaugurarea Bisericii Învierii din Ierusalim (13 septembrie anul 335), care în scurt timp a început să fie prăznuită opt zile la rând, dar în mod special a doua zi, pe 14 septembrie, când pentru pelerinii care nu reușeau să se închine la Sfânta Cruce în prima zi, aceasta era înălțată spre a fi văzută de departe (σταυροφάνεια). Deci, pe vremea când pomenirea Sfântului Ioan Gură de Aur a fost mutată de la 14 septembrie la 13 noiembrie, ziua de 14 septembrie încă nu devenise o sărbătoare aparte a Sfintei Cruci (așa cum o avem începând cu sec. VII), ci era continuarea sărbătorii „Înnoirii Bisericii Învierii”, adică a inaugurării acesteia. Impactul acelei sărbătorii era atât de mare, încât aceasta a decalat până și pomenirea unui Ierarh atât de cunoscut cum era Ioan Gură de Aur; (cf. *Воздвижение Честного и Животворящего Креста Господня*, în *Enciclopedia Ortodoxă Rusă*, vol. 9, pp. 160-171).

de mai multe ori pe an, atunci când bisericile mai mari închinatelor își sărbătoreau inaugurarea. Dar e vorba de același Sfânt, cu aceeași biografie.

Cazul special al Sfinților Cosma și Damian este determinat de faptul că existau trei variante diferite ale vieții lor¹⁵, de aceea, fiecareia din cele 3 biserici ale capitalei și-a atribuit câte o tradiție aghiografică: bisericii inaugurată la 1 iulie i-a fost atribuită tradiția martiriului Sfinților în timpul lui Carin; bisericii inaugurată pe 17 octombrie – tradiția martiriului în timpul lui Dioclețian (împreună sau separat de ceilalți trei frați); iar bisericii care a fost inaugurată pe 1 noiembrie – tradiția celor doi frați medici care nu au fost martiri. Celelalte biserici construite ulterior în cinstea Sfinților Cosma și Damian se vor atașa, la dorință, de una din cele trei tradiții, prioritate având „tradiția romană” de la Kosmidion, pentru că acolo se aflau și moaștele lor.

Înclin să cred că cei care au numit această tradiție aghiografică ca fiind „romană”, s-au referit la Noua Romă, adică la Constantinopol, mai ales că și cetățenii noii capitale se numeau romani. Confuzia cu vechea Romă a apărut mai târziu, în necunoștință de cauză. Ca dovadă, „Cosma și Damian din Roma” sunt cinstiți nu la 27 septembrie, ca în Vechea Romă, ci la 1 iulie, când a fost inaugurat Kosmidionul din Constantinopol. Deci, putem presupune că „tradiția romană” a vieții celor doi Sfinți înseamnă de fapt „tradiția constantinopolitană”, care niciodată n-a fost cunoscută în Apus, ci a ajuns în Bizanț din Siria și era una dintre variantele aghiografice vehiculate în patria acestor Sfinți.

În Răsărit se cunoșteau și alte zile de prăznuire a acestor Sfinți, dar care au rămas în umbră din cauza că nu au fost validate și generalizate de Sinaxarul Constantinopolitan¹⁶. Aceste date, ca și cele trei de mai sus, sunt și ele legate de inaugurarea diferitor biserici în cinstea fraților doctori, de aducerea sau mutarea unor părțicele de moaște sau chiar de unele minuni făcute prin mijlocirea lor. Așa se explică faptul că în tradiția liturgică siriacă avem ca date de prăznuire a Sfinților Cosma și Damian zilele de 1 noiembrie, 14 / 16 / 17 iunie și 1 iulie; în tradiția

¹⁵ De exemplu, în cazul Sf. Nicolae al Mirelor (sec. IV) s-a întâmplat fenomenul exact invers, încât în biografia lui au fost înserate elemente nu doar din propria viață, ci și din viețile altor doi ierarhi cu același nume: primul, care-i era și unchi, a fost episcop al Patarelor (sfârșitul sec. III), iar al doilea, care a trăit tocmai în sec. VI, a fost episcop de Pinar și stareț al Mănăstirii Sionului din Ierusalim.

¹⁶ A se vedea un caz similar pentru Sf. Apostol Iacov, a cărui pomenire s-a generalizat nu în conformitate cu tradiția Ierusalimitează, acolo unde el a trăit și a murit, ci în conformitate cu tradiția constantinopolitană, care a devenit normativă datorită autorității politice; (cf. Daniel Galadza, *Bizantinizarea liturgică în Ierusalim: calendarul melchit al-Bīrūnī în context*, // Bollettino della Badia Greca din Grottaferrata, terza serie, vol. 7 – 2010, pp. 69-85; a se vedea și traducerea în română pe www.teologie.net).

alexandrină la aceste date se adaugă și 18 noiembrie, iar un Tipic de la Ierusalim din sec. X menționează datele: 17, 25 și 27 octombrie, 1 și 29 noiembrie, 4 martie, 1 și 19 iulie. Un calendar din sec. IX, localizat în regiunea Thereman, prăznuiește Sfinții la 12 octombrie, 6 aprilie, 16 iunie, 7 iulie și 14 august.

Ca să înțelegem mai bine această varietate în calendare, voi face referință la evoluția istorică a pomenirii unor Sfinți mai cunoscuți decât Cosma și Damian.

De exemplu, mult timp, în Răsărit, Sfinții Apostoli Petru și Pavel erau prăznuți pe 28 decembrie (după tradiția siriacă), iar la armeni – pe 27 decembrie. Data de 29 iunie nu este nici pe departe ziua martirizării celor doi Apostoli care, după toată probabilitatea, nu au murit nici măcar în același an, cu atât mai puțin în aceeași zi, așa cum spun legendele de mai târziu. Data de 29 iunie este legată de mutarea moaștelor Sf. Apostol Petru pe Via Aurelia, în Vatican, iar cele ale Sf. Apostol Pavel pe Via Ostia, în catacombe. Într-adevăr, evenimentul mutării celor două relicve a avut loc în aceeași zi, pe 29 iunie anul 258, cu sprijinul consulilor Tuscus și Bassus, iar primul calendar roman din anul 354 menționează data de 29 iunie ca zi de pomenire comună a celor doi Apostoli.¹⁷ Deja în sec. V apare și legenda că cei doi Sfinți Apostoli ar fi murit în același an și în aceeași zi, dar a fost nevoie de încă vreo patru-cinci secole ca această tradiție să se statornicească și în Răsărit.

Sfântul Mucenic Gheorghe chiar și în prezent are mai multe zile de pomenire: 23 aprilie – ziua martiriului, 3 noiembrie – sfințirea Bisericii din Lida (sec. IV), 26 noiembrie – Sfințirea Bisericii din Kiev (sec. XI), dar și 10 noiembrie – când Biserica Georgiei prăznuiește o altă zi a martiriului, după tradiția adusă de Sf. Nina, care era verișoară cu Sfântul Gheorghe. Unii însă consideră că nici 23 aprilie și nici 10 noiembrie nu sunt zile ale martiriului, ci asemenea celorlalte două date, indică inaugurarea unor biserici importante, care în virtutea unor circumstanțe istorice au ajuns să fie mai cunoscute decât altele.¹⁸

Icoanele și moaștele Sfinților Cosma și Damian

Reieșind din cele scrise mai sus, ajungem la o întrebare practică: dacă avem o singură iconă a Sf. Cosma și Damian (cu sau fără specificarea „din Roma” / „din Asia” etc.), o putem pune la închinare la toate cele trei pomeniri ale Sfinților? Și cei care au

¹⁷ Bernard Green, *Christianity in Ancient Rome: The First Three Centuries*, Londra – NY, 2010, p. 163.

¹⁸ Nu mai vorbesc de nenumăratele diferențe calendaristice dintre Răsărit și Apus. Un exemplu clasic: Sfântul Mucenic Dimitrie din Thessalonic este prăznuit în tot Răsăritul la 26 octombrie, pe când în Apus există alte două pomeniri, 8 octombrie și 9 aprilie.

părțile din sfintele lor moaște, le pot scoate la închinare și la celelalte două pomeniri? Răspunsurile sunt diferite, dar dacă există trei perechi de Sfinți, înseamnă că ar trebui să existe și trei perechi de capuri, și alte trei perechi de mâini – lucru care nu poate fi demonstrat, având în vedere că în primul mileniu se cunoștea o singură pereche de moaște, care în sec. VI au fost transferate de la Cir, la Constantinopol.

Prin urmare, în primul mileniu craniile celor doi Sfinți s-au aflat în Constantinopol, în Kosmidion, dar nu se știe când și în ce circumstanțe, acestea au fost mutate la Roma. La scurt timp, în anul 965, moaștele au fost duse la Bremen (Germania)¹⁹, iar de acolo au fost împărțite în două: prima parte a fost dăruită Mariei, fiica împăratului „Sfântului Imperiu Roman” Carol al V-lea, care le-a depus în Mănăstirea Claris din Madrid, în anul 1581. A doua parte a fost mutată în Biserica Sf. Mihail din Munchen în anul 1649.

După întâia, dar mai ales după a patra Cruciadă, Occidentul a fost de-a dreptul invadat de moaște din Răsărit. De regulă, acestea se pretindeau au fi relicvele unor Sfinți renumiți, dar cercetările ulterioare au demonstrat că cele mai multe erau falsuri²⁰. Deci faptul că, în afară de Roma, Germania și Spania mai întâlnim capuri (sau părți din capuri) ale Sf. Cosma și Damian în Mănăstirea Pantokrator din Athos, în Brageac (Franța) și la Viena (Austria) – nu confirmă automat teoria celor trei perechi de frați.²¹

În ce privește iconografia Sfinților Cosma și Damian, în virtutea tradiției celor trei perechi de frați s-au generalizat și trei tipuri iconografice diferite:

¹⁹ Poate așa se explică faptul că cei mai mulți cercetători ai vieții și cultului Sf. Cosma și Damian sunt nemți. În Germania a existat și încă există un cult special al acestor doi Sfinți, la fel ca și în Frața, Spania, Italia și întreaga Americă Latină.

²⁰ Uneori chiar grecii vindeau pe bani grei moaștele unor Sfinți necunoscuți, pe care le prezentau ca fiind relicvele unor Sfinți renumiți, iar cele originale le țineau pentru ei. Se cunosc și cazuri când apusenii au dus din Răsărit și simple oase de oameni sau chiar de animale, pe care le ofereau ca relicve în Occident.

²¹ Să nu uităm că lumea creștină este plină de dubluri ale moaștelor de sfinți. De exemplu, avem un cap întreg al Sf. Grigore Teologul la Mănăstirea Vatoped, altul la Mănăstirea Slatina și încă o parte din cap la Mănăstirea „Schimbării la Față” din Meteore. De asemenea se cunosc două mâini drepte ale Sf. Grigore: la Mănăstirea Grigoriou din Athos, dar și în Muzeul Catedralei din Lisabona (care, chipurile, a fost adusă din Răsărit). Unii cred că aceste dubluri s-ar datora confuziei cu Sf. Grigore de Nazianz, tatăl Sf. Grigore Teologul, dar avem și un cap de-al lui în Mănăstirea Grigoriou. Nici confuzia cu Sf. Grigore al Neocezareii nu-i veridică, întrucât și acesta are un cap la Iviron și altul în Mănăstirea Sf. Dionisie din Olimp. Cred că cea mai confuză situație o avem în cazul Sf. Ioan Botezătorul, întrucât avem capuri (sau părți din capuri) în Moscheea Naby Yahya din Damasc, în Muzeul Topcapi din Istanbul, la Mănăstirea Dohiariou din Athos, în Biserica Sf. Silvestru din Roma, dar și în Amien (Franța). De asemenea, există două mâini drepte ale Sfântului – în Mănăstirea Dionisiou din Athos și în Mănăstirea Cetinje din Muntenegru, precum și părți din aceasta la Topkapi în Istanbul și la Schitul Românesc Prodromou. Există și două mâini stângi – una în Armenia și alta în Egipt, nemaivorbind de multe alte părți de moaște. Cu toate acestea noi știm că a existat un singur Ioan Botezătorul, care a avut un singur cap, numai o mână dreaptă și una stângă.

a) frații pomeniți la 1 noiembrie au bărbi medii și drepte, în mâinile drepte țin lingurițe, iar în cele stângi câte o cutie deschisă. Uneori este reprezentată și mama lor Teodota, care seamnă cu Sf. Eudochia;

b) frații pomeniți la 1 iulie sunt reprezentați mai tineri. Cosma seamnă cu mucenicul Dimitrie, iar Damian, cu mucenicul Gheorghe, dar având părul mai ondulat. În mâinile drepte țin cruci, iar în cele stângi trusele cu medicamente;

c) frații pomeniți pe 17 octombrie seamnă cu mucenicii Flor și Lavru. Uneori, alături de ei, sunt pictați și ceilalți trei frați mucenici: Antim, Leontie și Euprepie.

Tipul cel mai des întâlnit este cel „asiatic”, cu lingurițe în mâinile drepte, iar în cele stângi având cutia cu medicamente. Stilul „roman” apare mai rar, iar ultimul se întâlnește doar în variante moderne, pictate în stil realist.

Concluzii

Cultul Sfinților doctori fără de arginți Cosma și Damian a început să se dezvolte pe la sfârșitul sec. IV – începutul sec. V. Deja în secolul al VI-lea se constată existența a trei tradiții aghiografice diferite, care a dus la concluzia că ar fi existat trei perechi de frați, fiecare pereche având aceeași îndeletnicire – medicina, și aceleași nume – Cosma și Damian. Ca zile de pomenire a acestor trei perechi de Sfinți s-au fixat zilele inaugurării a trei mari biserici din Constantinopol închinare lor: 1 iulie, 17 octombrie și 1 noiembrie. În Apus este cinstită o singură pereche de Sfinți, iar ziua lor de prăznuire (26/27 septembrie) este preluată tot de la inaugurarea unei biserici, cea a papei Felix al IV-lea din Forumul lui Vespasian.

Cercetările amănunțite ale biografiilor vechi și noi, au dus la concluzia că a existat o singură pereche de frați medici cu numele Cosma și Damian, dar întrucât viața lor a fost transmisă doar prin viu grai, din biografia originală s-au dezvoltat trei tradiții aghiografice relativ diferite. Înțelegând și evoluția cultului acestor Sfinți, nu este de mirare că ei au ajuns să aibă mai multe zile de prăznuire și sute de biserici închinare în toate lumea.

Pe bună dreptate Sfinții Cosma și Damian sunt considerați ocrotitorii medicilor și mai ales a chirurgilor din toată lumea, iar în Brazilia sunt considerați și ocrotitorii copiilor.